

Mr. Rejhan Neziri

ISLAMI DHE MUSLIMANËT PERËNDIM

HYRJE

Ç'është Evropa? Është ajo një entitet gjeografik, një përzierje e kulturës judo-krishtere apo prodhim i një feje sekulare? Ç'është identiteti i Evropës? Kush janë muslimanët e Evropës? Ç'identitet kanë ata? Ç'është dhe a mund të flitet për një "Islam evropian"?

Rëndësia e ndikimit dhe kontributit të Krishterizmit mbi kulturën e asaj që sot quhet Evropë, është e pamohueshme. Edhe Islami ka qenë një realitet i Evropës mbi 1000 vjet. Të trija traditat e besimit monoteist, të Judaizmit, të Krishterizmit dhe të Islamit, janë të huaja për sa i përket Evropës. Të trija këto fe burimin e kanë në Lindjen e Mesme dhe prapëseprapë kanë patur një ndikim të thellë mbi kulturën evropiane. Për shumë vite të tëra, Krishterizmi me përzierjen e tij ekzotike të traditës hebreje dhe me pretendimin e tij për të qenë universal, ka qenë feja e një pakice të marginalizuar. Shën Pali kishte bindjen se johebrenjtë mund të bëheshin të krishterë pa mos qenë e nevojshme që një herë të bëheshin hebrenj, duke iu nënshtruar ritit të rrethprerjes (synetimit). Në fillim kjo bindje nuk gjeti përkrahjen edhe të liderëve të hershëm të krishterë, mirëpo më vonë kjo u pranua si një dogmë qendrore. Kjo i ndihmoi Krishterizmit të zhvillohej në një fe botërore. Përhapja e Krishterizmit gjithashtu u ndihmua edhe nga situata politike dhe kulturore e kohës.¹ Perandoria romake, me Pax Romanën e saj, ishte një botë stabile ku dominonte gjuha dhe kultura greke. Krishterizmi u bë fe shtetërore e Perandorisë romake me konstituimin e Perandorisë bizantine. Përkundër lidhjeve të ngushta me Hebraizmin, Krishterizmi është zhvilluar në mënyrë të pavarur brenda botës greko-romake. Të krishterët, hebrenjtë i shohin si të ndryshëm por që kanë lidhje të ngushtë me ta, sepse ata i luten të njëjti Zot, të cilin ata e quajnë "Zot dhe At i Jezu Krishtit", që është, sipas besimit krishter, i njëjti me "Zotin e Abrahamit, Isaacut dhe Jacobit" të hebrenjve.

Kur'ani shpesh e thekson faktin se mesazhi thelbësor i tij nuk është diçka e re dhe se marrëdhëniet e muslimanëve me *ehli-kitabët* (ndjekësit e shpalljeve më të hershme), në esencë janë të njëjta. Islami është e njëjta fe nga i njëjti Zot, Krijues i Ademit dhe Zot i Abrahamit, Isaacut dhe Jacobit. "*Thuaj: Ne i kemi besuar All-llahut, edhe asaj që na u zbrit neve, edhe asaj që i është zbritur Ibrahimit, Ismailit, Is-hakut, Jakubit dhe pasardhësve. Edhe asaj që i është dhënë Musait dhe Isait, edhe asaj që i është zbritur të gjithë peygamberëve nga Zoti i tyre. Ne nuk bëjmë kurrfarë dallimi në mes tyre dhe ne vetëm Atij i jemi dorëzuar*" (Alu Imran: 84). Muslimanët, si burrat ashtu edhe gratë, e ndajnë të njëjtën detyrë jetësore: ta njohin Zotin, t'i shërbejnë Zotit dhe t'i plotësojnë urdhrat e Zotit. Gjithë kjo do të ndihmojë në sigurimin e barazisë, lirisë, drejtësisë, mëshirës dhe prosperitetit në tokë.

Prezenca e muslimanëve ka qenë një faktor konstant në historinë evropiane qysh nga shek. VII e.r., pas paraqitjes së Islamit. Muslimanët kanë qenë tregtarë, ndaj edhe *da'ij* (misionarë) anëmbanë botës. Brenda disa dekadave nga vdekja e Muhammedit a.s. (632), ndjekësit e tij i tejkaluan kufijtë e Arabisë dhe u futën në Persi dhe Bizant, që ishin dy perandori të cilat e kishin ndarë më dysh Lindjen e Mesme dhe të cilat kishin futur nën

¹ Për më tepër hollësi shih Karl Blei, *Freedom of Religion and Belief: Europe's Storey*, Holandë, 2002.

kontrollin e tyre hapësira e territore të gjera. Në Evropë, muslimanët vijnë përmes Spanjës (711 e.r. / 94 h.) dhe Sicilisë (831 e.r. / 215 h.) dhe më vonë përmes Ballkanit (shek. XI e këtej).² Qysh atëherë bashkësitë muslimane kanë jetuar në pjesë të ndryshme të Evropës. Kanë kaluar periudha të gjata të sundimit musliman në Spanjë (Andaluzi), Sicili dhe Ballkan, si dhe qendra të veçuara autonome të muslimanëve në Francë, Zvicër, Gjermani dhe Italinë Jugore.

Menjëherë pas rënies së Murit të Berlinit, Evropa kishte një popullatë të dukshme muslimane. Me shekuj të tërë muslimanë kishte në Evropën Lindore, që s'ishte njësoj edhe në Evropën Perëndimore, ku numri më i madh i imigrantëve arriti në vitet '60 dhe '70 e këndej. Sipas statistikave të fundit, Franca ka afro 5 milionë muslimanë, gjysma prej të cilëve qytetarë francezë. Ata që nuk kanë nënshtetësi franceze, kryesisht vijnë nga Algjeria, Maroku dhe Tunizia. Në Gjermani ka 4 milionë muslimanë, prej të cilëve 3 milionë vetëm turq. Belgjika dhe Holanda kanë nga 1 milion muslimanë. Britania e Madhe llogarit që numri i popullatës muslimane atje të jetë afro 2 milionë, të cilët kryesisht vijnë nga Pakistani, India, Bangladeshi dhe Lindja e Afërt. 65 % e tyre kanë nënshtetësi britaneze. Në vitin 1987 Spanja ka patur 150 mijë marokenë plus shumë të huaj të tjerë. Në vitin 1999 numri i tyre është rritur në 250 mijë, shumica prej të cilëve kanë hyrë fshehurazi. Statistikat më të vonshme të Italisë numërojnë gjithsejt 522 mijë imigrantë. Prej tyre 130 mijë nga Maroku, 59 mijë nga Shqipëria, 48 mijë nga Tunizia, 33 mijë nga Senegali, 25 mijë nga Egjipti etj. Statistikat që kanë të bëjnë me numrin e muslimanëve prezentë në Itali, nuk i përfshijnë imigrantët ilegalë që vijnë nga Afrika Veriore, të huajt e natyralizuar dhe italianët vendorë të konvertuar në Islam. Vendet si Bullgaria, Hungaria dhe ish Jugosllavia kanë patur bashkësi muslimane që nga rënia e tyre nën sundimin e Perandorisë Osmane.³

Viteve të kaluara ka patur një fluks të tërë refugjatësh dhe azilkërkuesish, të cilët i braktisin vendet e tyre për shkak të mosrespektimit të të drejtave njerëzore ose për shkak të situatës ekonomike e cila i ka shtyrë banorët e atyre vendeve të kërkojnë një ardhmëri të re në Evropë.⁴ Pa këtë fluks mërgimtarësh, Islami do të kishte mbetur disi i marginalizuar në Evropë. Mëgjithëkëtë, tani prania e Islamit nuk mund të injorohet, ngase ai dita-ditës bëhet faktor i rëndësishëm shoqëror dhe fetar anekënd Evropës. Shoqëria evropiane përnjëmend është bërë multifetare, diçka që më parë as që është parë e as që është dëshiruar të jetë. Ç'është arsyeja që i shtyri gjithë këta muslimanë të mbërrijnë në Evropë? Ka të ngjarë që gjithë kjo ka të bëjë me procesin e migrimit – njerëzit e lëshojnë një pjesë të botës dhe shkojnë e vendosen të jetojnë në një pjesë tjetër të saj, ashtu siç ka ngjarë gjatë gjithë historisë.

Dekadave të fundit Islami ka mbërritur në shumë pjesë të Evropës me anë të njerëzve të cilët, me kalimin e disa viteve, vijnë të jetojnë, të punojnë dhe të gjejnë strehë në këto vende për arsye të nduarnduarta. Kjo më parë ka qenë një mbërritje graduale dhe e vazhdueshme, sesa një vërshim i përnjëhershëm. Gjithashtu, duhet mbajtur mend faktin se gjithë procesi i derdhjes së Islamit në Evropë sot mbështetet nga procesi i bashkëpërfshirjes progresive dhe reciproke ndërmjet popullatës muslimane dhe asaj me prejardhje krishtere. Numri i njerëzve që vijnë në Evropë, sot me të madhe varet nga ecuria e ekonomisë së saj. Kur gjërat janë në rregull, atëherë mbërrijnë shumë imigrantë; kur shfaqen probleme të natyrës ekonomike dhe politike, atëherë dukshëm bie edhe numri i imigrantëve.

² Për detaje të mëtutjeshme shih raportin e përkohshëm të Khurshid Ahmedit, *Muslims in Europe*, të paraqitur në The Islamic Council of Europe, prill, 1976, të botuar nga The Islamic Foundation, Leicester, UK.

³ Konferenca Botërore mbi Fetë (World Conference on Religions) ka përgatitur një hartë për European Religious Population for Peace-Europe (WCRP EU) në lidhje me Këshillin e Liderëve Fetarë të WCRP EU në dhjetor, 2002. Shih: www.religionsforpeace.org.

⁴ Shih Qadir Bukash, *The Bubble of Refugee Protection*, Londër, 2002, f. 12. (Sipas tij, prej gjithsejt 22 milionë refugjatësh 7 milionë janë vetëm në Evropën Perëndimore).

Pas Luftës II Botërore, Evropa ka patur nevojë për krah pune të lirë për ta ngritur ekonominë e saj, për çka pasojnë disa valë migrantësh: vala e parë ka qenë gjatë periudhës së rindërtimit menjëherë pas luftës, vala e dytë ka qenë gjatë shpërthimit ekonomik në vitet '60, e treta ka qenë në vitet '70, sidomos pas krizës ekonomike të shkaktuar nga rritja e çmimit të naftës në vitin 1973, dhe vala e katërt e viteve '80, kur kemi një rritje definitive të numrit të imigrantëve që kërkonin strehim politik ose që mbërrinin nëpër rrugë ilegale për arsye të ndryshme. Gjatë gjithë kësaj kohe është bërë shumë punë për përcaktimin e rëndësisë relative të pranisë së muslimanëve këtu, për të mësuar saktësisht prejardhjen e tyre, për të vlerësuar menaxhimin pak a shumë të suksesshëm me rastin e vendosjes së tyre në një mjedis të ri, për t'i vlerësuar organizatat e tyre kombëtare, regjionale apo ndërkombëtare si dhe kërkesat e tyre kulturore e fetare. Pas një periudhe vihet re se njerëzit tanimë vinin këndeje jo vetëm për të kërkuar punë, por ngase donin të ribashkoheshin me familjet e tyre, të cilat tanimë gjendeshin në Evropë. Pas kësaj, ata formuan shoqëritë e tyre brenda shoqërive lokale tanimë ekzistuese – me rrezikun konsekuent për getoizim. Në shumë vende evropiane, tanimë mund të flasim për gjeneratën e tretë e të katërt të fëmijëve të mërgimtarëve.

Një temë tjetër për çka flitet vite të tëra këndeje, është ajo që quhet "Islami evropian". Kjo përflitet sidomos ndër gjeneratën më të re, më të edukuar e arsimuar, e cila gjatë kohë nuk ka patur lidhje direkte me vendin nga kanë ardhur prindërit e tyre. Ata mendojnë se ligji është ai që duhet të jetë referencë dhe kriter, ndaj dhe një analizë më e përafërt do të tregojë se në shumicën e vendeve evropiane, kushtetutat në fuqi, pavarësisht prej interpretimeve joadekuate e ndoshta edhe tendencioze të bëra nga zbatues të kushtetutave, u lejojnë muslimanëve që në masë të madhe të jetojnë në përputhshmëri me identitetin e tyre. Nga njëra anë, muslimanët duhet të insistojnë në zbatimin e drejtë e të saktë të ligjit ndaj të gjithë qytetarëve e të gjitha feve. Në anën tjetër, ata duhet të ballafaqohen me përgjegjësitë e tyre dhe, brenda kornizës së gjerë të lirisë që e gëzojnë në Evropë, t'u ofrojnë bashkësive muslimane kurse, qarqe dhe të gjitha llojet e tjera të institucioneve dhe organizatave të cilat për qëllim parësor kanë ruajtjen e fesë dhe spiritualitetit islam, përhapjen e kuptimit më të mirë të mësimave islame dhe të rrethanave ku jetojnë, të mësohet e bartet porosia e Islamit dhe përfundimisht muslimanët përnjëmend të kyçen në shoqëri. Ata nuk i pengon asgjë të mos e bëjnë këtë.

Kjo në të njëjtën kohë nënkupton edhe zhvillimin e një qëndrimi të ri e të vetëbesueshëm të bazuar në vetëdijen e qartë mbi dimensionet thelbësore të identitetit islam.

Kjo ndjenjë muslimanët duhet t'i çojë drejt një vlerësimi objektiv dhe të drejtë të mjedisit ku jetojnë. Të vetëdijshëm për porositë e fesë së tyre, muslimanët nuk duhet ta shpërfillin masën e rëndësishme të përshtatjes a akomodimit, që është një veçori e dalluar e Islamit. Kjo është ajo që ua ka mundësuar muslimanëve të vendosen në Lindjen e Mesme, në Afrikë e në Azi, dhe në emër të Islamit të njëjtë e të vetëm, zbatimit të tij t'i japin një trajtë dhe dimension specifik...Të përsërisim, nga aspekti i formës së zbatimit, duhet të ketë një Islam evropian, mu ashtu siç ekziston Islami afrikan apo ai aziatik. Të përshtatesh, nga pikëvështrimi islam dhe për sa i përket gjeneratave të reja të muslimanëve, nuk do të thotë të heqësh dorë, por të ndërtohet. Ata duhet t'i shfrytëzojnë përparësitë e metodave më efikase (në arsim, në organizim të punës etj.) si dhe të zbulimeve shkencore e teknologjike (që për nga natyra nuk janë në kundërshtim me mësimet islame) me qëllim që, të pajisur me mjetet e nevojshme, të ballafaqohen me mjedisin ku jetojnë. Këto të arritura i takojnë mbarë trashëgimisë njerëzore dhe janë pjesë e shoqërive perëndimore, ndaj edhe muslimanët, sidomos ata që jetojnë në Perëndim, nuk mund t'i shpërfillin këto dhe thjeshtë t'i hedhin si joislame. Mësimi islam është i qartë: nga aspekti i punëve shoqërore (*mu'amelat*) të gjitha mjetet, traditat, mjeshtëritë dhe zakonet të cilat, vetvetiu ose për nga aspekti i përdorimit të tyre, nuk bëjnë ndesh me rregullat e Islamit, jo vetëm që janë të pranueshme, por edhe për nga vetë definicioni janë islame. Prandaj, në kuadër të mjedisit evropian, muslimanët duhet të bëjnë zgjedhjen në përputhje me

identitetin e tyre. Në këtë mënyrë, ata do ta zhvillojnë dhe formësojnë tabllonë e identitetit të tyre të tanishëm e të ardhshëm evropian.⁵

Janë, pra, këto disa nga pyetjet që na përfytyrohen në kujtesën tonë, lidhur me treshin e termave: Perëndimi-Evropa, Islami dhe muslimanët. I nxitur nga kureshtja për të mësuar diçka më tepër lidhur me praninë e Islamit dhe të muslimanëve në Evropë në përgjithësi dhe në Zvicër në veçanti; për t'i gjurmuar problemet dhe vështirësitë me të cilat ndeshen këta muslimanë dhe alternativat që ofrohen për zgjidhjen a zbutjen e tyre; për ta kuptuar qëndrimin e vendorëve ndaj këtij elementi paksa më të ri krahasuar me të tjerët; për t'i hulumtuar mundësitë e një afrimi dhe bashkëjetese të bijve të Ibrahimit a. s. apo të pjesëtarëve të feve ibrahimiane, sidomos tani në kohën kur Islami dhe muslimanët janë në fokus të vëmendjes së perëndimorëve, në qendër të vlerësimeve sa pozitive e objektive po aq edhe negative e subjektive, madje edhe tendencioze si të individëve, grupeve apo shoqërive të tëra, e pash të rrugës që të bëj përmbledhjen e disa artikujve që do t'u përgjigjeshin deri diku këtyre pyetjeve që nuk më lenin të qetë, pyetjeve që gjithsesi dikush duhej dhënë përgjigje. Kam zgjedhur artikuj të dijetarëve e mendimtarëve muslimanë e jomuslimanë për të qenë më objektiv në të kuptuarit e këtyre problemeve, duke kujtuar se të gjitha këto tema të përmbledhura këtu do të përbëjnë një sintezë të mjaftueshme për momentin. Gjithsesi, nuk pretendoj që me anë të këtij edicioni ta kem thënë fjalën përfundimtare lidhur me Islamimin dhe muslimanët në Perëndim. Për më tepër lexuesin shqiptar do ta kisha porositur t'u kthehet e t'i lexojë burimisht veprat në vijim: Tariq Ramadan, *To Be A European Muslim*; po ai, *Western Muslims and the Future of Islam*, Hišam Džait, *Evropa i Islam*; Sigrid Hunke, *Allahs Sonne über dem Abendland-Unser Arabischen Erbe*, Syed Abul Hasan Ali Nadwi, *Muslims in the West-The Message and Mission*; Ekmeluddin İhsanoğlu, *Zapad i Islam ka dijalogu*; Murad Wilfried Hofmann, *Islam 2000* etj.

Më në fund, për mundësinë e daljes në dritë të këtij edicioni, para së gjithash e ndjej veten të detyruar t'i falënderoj vetë autorët e këtyre temave e artikujve, të cilët, kush gojarisht e kush me shkrim, më dhanë leje për përfshirjen dhe botimin e artikujve të tyre në këtë përmbledhje. Në veçanti do t'i falënderoja z. Hamit Duran, z. Francis Piccand dhe znj. Amira Hafner al-Jabaji, të cilët me shkrim shprehën gatishmërinë për t'i botuar temat e tyre dhe të cilët më kanë ofruar disa sugjerime të tyre të çmueshme në këtë drejtim.

Së dyti përzemërsisht falënderoj shokun tim të palodhur prof. Xhelal Qazimin, i cili nuk kurseu kohë e mund për të m'i përkthyer nga gjuha gjermane në një shqipe të kulluar temën e z. Hamit Duran dhe komunikatën e Entit Federal për Statistikë.

Së treti falënderoj Bashkësinë Islame Shqiptare "Hëna e Re" në Kreuzlingen, e cila e mori përsipër botimin e këtij edicioni, pa të cilën ky botim do të ishte vonuar tej mase.

mr. Rejhan Neziri
Imam në Kreuzlingen
korrik, 2004

⁵ Tariq Ramadan, *To Be A European Muslim*, bot. The Islamic Foundation, Leicester, 1999, f. 197-198.